

СТИЛЬОВІ ДОМІНАНТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Середина ХХ століття стала переломним етапом в історії української літератури. Повоєнна доба 1940-1950-х років принесла жорстке утвердження соціалістичного реалізму, що зумовило ідеологічну уніфікацію художнього процесу. Романний канон цього періоду визначався ілюстративністю, схематизмом і морально-дидактичним пафосом. Однак уже наприкінці 1950-х років відбувається поступовий злам цих тенденцій, спричинений суспільним «потеплінням» та переглядом доктринальних засад радянського мистецтва. Література входить у фазу активного оновлення, де формуються нові стильові стратегії, що поєднали гуманістичні й естетичні пошуки з критичним осмисленням дійсності.

Метою статті є визначити провідні стильові домінанти української літератури середини ХХ століття, простежити еволюцію художнього мислення від соціалістичного реалізму до лірико-романтичної та аналітичної прози 1960-х років, а також виявити характер жанрових і структурних змін, що супроводжували цей процес.

Після війни українська проза розвивалася в межах жорстких ідеологічних вимог. Традиційний романний канон 1940-1950-х років був детермінований соціалістичним реалізмом, який зводив мистецтво до ілюстрації «правильних» ідей. Це призвело до стандартизації творчого процесу: жанрова система виявилася застиглою, а персонажі – одноманітними, позбавленими внутрішньої глибини. Художнє мислення стало схематичним, де головною цінністю виступала «партійність» зображення.

У літературі першого повоєнного десятиліття спостерігаємо особливе тяжіння до чіткої жанрової ідентифікації твору. Зміна стильових систем відіграла визначальну роль у формуванні художнього середовища того часу. Зокрема, кінець 50-х – початок 60-х років став періодом, коли в українській літературі відбувалося своєрідне «стильове оновлення». Цей процес не можна розглядати як плавний перехід; він характеризувався швидкими змінами і суттєвою перебудовою жанрових і стильових пріоритетів.

У системі тогочасної літератури виділялися дві стильові тенденції – «суб'єктивна» й «об'єктивна». Перша була пов'язана з ліричним, внутрішньо-особистісним баченням світу, друга – з більш раціональним, фактичним, документально зорієнтованим підходом. Зміна стильових систем не відбувалася хаотично: процеси перетворення стилю мали спрямування і логіку, що передбачала заміну однієї стильової системи іншою. З середини 50-х років поступово зростала роль ліричного, суб'єктивного начала, що позначалося як на

формі, так і на змісті літературних творів. Ця тенденція дозволяла письменнику зосереджуватися не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому світі персонажів, їхніх переживаннях і морально-етичних орієнтирах.

Особливе значення у цей період мала лірико-романтична проза. Вона поєднувала суб'єктивність оповіді з епічним розмахом, уможливлючи появу моральних й етичних моделей поведінки героїв. Класичним прикладом такого підходу можна вважати творчість О. Довженка, який у кіноповідях майстерно синтезував ліричну образність із філософським змістом, підкреслюючи універсальні моральні цінності й гуманістичні принципи.

Наприкінці 1950-х років ситуація змінюється. Період «відлиги» відкрив можливість для «пробудження і розвитку вже майже зниклого літературного процесу». Літературним виявом цього стало шістдесятництво – явище, що об'єднало нове покоління митців: Л. Костенко, І. Драча, В. Симоненка, Г. Тютюнника, Є. Гуцала, В. Дрозда, П. Загребельного та ін. Для них було важливо оновити художній процес, утвердити в літературі людину як духовно автономну особистість.

Одним із ключових виявів оновлення стала **ліризація прози**, що зумовила зміну стильових систем і стала чинником жанрової еволюції. Ліричне начало активізувалося вже наприкінці 1950-х років: посилився інтерес до внутрішнього світу персонажа, до «тонких станів душі» і суб'єктивних емоцій. Така проза розширила спектр художніх засобів, розвинула психологічну глибину, урізноманітнила інтонаційні форми письма. Проте вже у середині 1960-х ліричний тип оповіді почав вичерпуватися: дрібнотем'я і надмірна суб'єктивність вимагали переходу до ширших аналітичних структур [2, с. 59-60].

Поступово формувалася нова модель оповіді, де поєднувалися індивідуальна свідомість героя й авторська позиція. Такий тип письма поглиблював зображення духовного світу особистості, не розриваючи зв'язку з реалістичним баченням дійсності. У такий спосіб здійснювався перехід від суб'єктивно-ліричної до конкретно-аналітичної прози, зорієнтованої на виявлення моральних, філософських і соціальних колізій сучасності.

Як наголошував Л. Новиченко, проза 1960-х років вибудовувалася навколо трьох основних стильових тенденцій, серед яких домінували лірико-романтична й конкретно-аналітична. Їхній синтез створив нову якість художнього мислення, у якому психологізм поєднувався з оновленням епічних форм [3, с. 29-31].

Конкретно-аналітична проза – один із провідних стильових напрямів 1960-х років. Вона поєднала ліричну чуттєвість із реалістичною глибиною й аналітичним підходом до зображення особистості. У центрі художнього зображення постає людина, яка мислить, сумнівається, робить вибір і несе моральну відповідальність за себе та світ.

У прозі 1960-1970-х років посилюється увага до **психологічної багатоплановості**. Це не «роздвоєння» людини, а її «подвоєння» – здатність діяти й оцінювати одночасно, що створює ефект внутрішнього діалогу особистості. Так формується новий тип персонажа – цілісний, динамічний, здатний до самопізнання. У творчості Григорія Тютюнника («Вир») цей підхід реалізовано в поєднанні ліричності, реалістичної пластики й аналітичного

погляду на людину. Ю. Барабаш слушно відзначав, що у прозі письменника «зрито в одне ціле романтичну одухотвореність і психологічну конкретність» [1, с. 350-351]. Таким чином, проза середини ХХ століття поступово переходить від догматичної схематизації до гуманістичного психологізму, що стало однією з головних стильових домінант доби.

Отже, розвиток української літератури середини ХХ століття визначається переходом від соціалістичного реалізму до багатовимірної художньої мисленнєвої, де провідними стали тенденції **ліризації, аналітизму та психологізму**. Ліричне начало сприяло оновленню форми, аналітичний стиль забезпечив глибину осмислення особистості, а філософізація змісту надала прозі світоглядної ваги. Зміна стильових систем стала важливим чинником жанрового розвитку роману, який у 1960-х роках постає як лабораторія морального й духовного самопізнання людини. Ці процеси утвердили гуманістичну парадигму українського мистецтва, засвідчивши динаміку його розвитку у 1970-1980-х роках.

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Я єсть народ... Роздуми, суперечки, портрети. Київ: Дніпро, 1967. 356 с.
2. Ковальчук О. Г. Український повоєнний роман: проблеми жанрового розвитку. Київ: Вища школа, 1992. 174 с.
3. Новиченко Л. Проблеми стильової диференціації в сучасних східнослов'янських літературах. Київ: Наукова думка, 1968. 42 с.

Софія Маціук,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач

Галина Вишневська

ІНТЕГРАЦІЯ ПРИЙОМУ «КОЛО ІДЕЙ» У ШКІЛЬНИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Актуальність дослідження. Сучасна українська школа орієнтується на формування ключових компетентностей, серед яких важливе місце займає критичне мислення. Прийом «Коло ідей» відповідає запитам Нової української школи: вона активізує навчання, сприяє розвитку логічного мислення, вчить аргументувати позицію та слухати інших. Використання цього прийому робить навчальний процес демократичним, партнерським та зорієнтованим на учня.

Мета дослідження – проаналізувати можливості використання прийому «Коло ідей» у процесі навчання української мови як інструмента розвитку критичного мислення. **Завдання:**

1. З'ясувати психолого-педагогічні основи застосування прийому.
2. Визначити його роль у формуванні критичного мислення учнів.
3. Розглянути приклади використання методу на уроках української мови.
4. Сформулювати рекомендації для вчителів щодо ефективного впровадження.